

Vzkříšení Lazara jako hermeneutický klíč k románu *Zločin a trest*¹

Autor: Robert Kuthan

Abstract

The Resurrection of Lazarus as a hermeneutical key to the novel Crime and Punishment. – The subject of our study is the intertextual analysis of the 11th chapter of John's gospel and Dostoevsky's novel *Crime and Punishment*. Our point of departure is the hypothesis that the whole novel *Crime and Punishment* may be regarded as a literary interpretation of John 11. It will be demonstrated how this biblical passage forms a basic structure of the whole novel and may therefore be considered as a hermeneutical key to the theological reading of this literary work. Our analysis will deal with the symbolic structure of *Crime and Punishment* which draws from the New Testament symbolic language of the Resurrection of Lazarus in *J 11*.

Keywords: Dostoevsky, *Crime and Punishment*, Lazarus, intertextuality, resurrection**Klíčová slova:** Dostojevskij, *Zločin a trest*, Lazar, intertextualita, vzkříšení**Úvod**

Vykládat Dostojevského román *Zločin a trest* (Преступление и наказание) jako soteriologické drama vzkříšení jeho ústředního hrdiny (Raskolnikova) není v literární vědě novým jevem. Novozákonní motiv vzkříšení se v románu objevuje v téměř úplné citaci perikopy Vzkříšení Lazara (*J 11,1–45*) ve čtvrté kapitole čtvrté části románu. To vedlo mnohé vykladače ke ztotožnění ústřední postavy románu se vzkříšeným Lazarem. Lazarova smrt je v těchto výkladech pojímána jako předloha, kterou autor románu užívá k zobrazení duchovní smrti Raskolnikova. Smyslem citace perikopy o Lazarově vzkříšení je podle těchto výkladů upozornit na naléhavou potřebu Raskolnikovova vzkříšení ve smyslu duchovního obrození. Zde se většina interpretů shoduje.

Ačkoliv se většina dostojevskologických interpretací nezabývá otázkou interpretačního posunu, kterého se Dostojevskij dopouští tím, že smysl Lazarova vzkříšení částečně psychologizuje a individualizuje (redukce mnohovrstvého významu *J 11* na otázku duchovní obrody jednotlivce: Raskolnikova), je tento výklad ve své podstatě správný. Mrtvý Lazar v románu představuje metaforu, jejímž prostřednictvím má Raskolnikov nahlédnout svůj vlastní stav duchovní smrti a naléhavost spásy. Raskolnikov se s Lazarem identifikuje ještě předtím, než text *J 11* v románu zazní. Dokonce si sám tuto perikopy na Soně vyžádá. Jde tedy o jakési čtení „na přání“ samotného Raskolnikova, který sám sebe rozpoznal v novozákonním textu jako mrtvého Lazara: „Про воскресение Лазаря где? Отыщи мне, Соня“. (Dostojevskij 1983: 160)

---

¹ Tato publikace vychází v rámci Prvoků 15, Program rozvoje vědních oblastí na Univerzitě Karlově. P15 *Škola a učitelská profese v kontextu rostoucích nároků na vzdělávání*. Poskytovatel: Univerzita Karlova v Praze. Doba řešení: 2012–2017.

Samotné čtení *J 11* je vyvrcholením a potvrzením tohoto rozpoznávacího procesu, který již v Raskolnikovově mysli započal. Zmínkou o přítomnosti novozákonního textu v románu se ovšem toto téma u většiny interpretů vyčerpává, aniž je poukázáno na to, že *J 11* v symbolické rovině prostupuje celým románem. Cílem tohoto článku je předvést, jakým způsobem Lazarovo vzkříšení vytváří syžet celého románu a předložit hypotézu, podle které lze *J 11* nahlížet jako hermeneuticky klíčový text, který je v tomto románu svéráznými uměleckými prostředky přetvořen v románovou podobu. Metoda práce, kterou jsme zvolili, vychází ze strukturální analýzy románové symboliky, intertextuální analýzy vztažené na novozákonní a románový text a existenciální analýzy týkající se ústředního románového hrdiny. Z hlediska metodiky práce využívá i biografickou analýzu autora románu ve vztahu k románovému i novozákonnímu textu. Smyslem práce je předložit a podkrýt základní principy implicitní (primárně neteologické) románové exegeze konkrétní novozákonní perikopy (zde *J 11*).

Dostojevskij a jeho osobní zkušenost se smrtí

Téma smrti je jedním z klíčových témat Dostojevského tvorby. Opakovaně zaznívá z úst ústředního hrdiny románu *Idiot*, knížete Myškina, který svým vyprávěním čtenáře a ostatní postavy románu uvádí do posledních chvil života odsouzence na popravišti. Dostojevskij zde zřetelně čerpá z osobní zkušenosti. Roku 1849 je Dostojevskij odsouzen k trestu smrti pro aktivní protistátní účast v socialisticky orientovaném Petraševského spolku. Je nucen účastnit se krutě zinscenovaného dramatu své vlastní popravy, během níž je mu těsně před vykonáním trestu smrti udělena milost. Dostojevskij je následně odvečen do sibiřského vyhnanství, kde má vykonat svůj osmiletý trest náhradou za svůj život. (Frank 1990: 49–66)

Tato zkušenost se promítla do jeho tvorby a zasáhla tak i román *Zločin a trest*. Téma odsouzence, který byl na poslední chvíli omilostněn, motiv posledních chvil života, kdy je život prožíván s neobvyklou intenzitou, a téma vzkříšení, které s touto zkušeností souvisí, se nadále budou konstantně a v různých obměnách objevovat v jeho tvorbě.

Vražda otce Dostojevského otevřela Freudovi možnost psychoanalytického výkladu Dostojevského osobnosti a tvorby. (Freud 1990: 151–168) Podle Freuda bylo příčinou epileptických záchvatů Dostojevského podvědomé nutkání trestat sama sebe za potlačené přání smrti jeho otce, který byl údajně v roce 1839 zavražděn svými mužiky pro své kruté a přísné zacházení s nimi. (Frank 1991: 379–391) Není cílem tohoto článku Freudovu hypotézu hodnotit. Téma otcovraždy se v literární podobě rozvine až v Dostojevského posledním románu *Bratři Karamazovi*. Téma vraždy a téma osobní viny se však objevuje už v románu *Zločin a trest*.

Dostojevskij se musel během svého života vyrovnat se smrtí několika členů své rodiny. V dubnu roku 1864 umírá jeho první manželka Marie. V červenci stejného roku umírá jeho bratr Michail. V roce 1868 umírá jeho novorozená dcera Sofie a o deset let později umírá vlivem epileptického záchvatu jeho tříletý syn Alexej.

Z hlediska náboženské interpretace Dostojevského myšlení je pozoruhodný Dostojevského komentář k Holbeinově obrazu *Kristus v hrobě*. Holbein mladší zde namaloval obraz mrtvého Krista s důrazným potlačením vertikálního rysu evangelijního příběhu. Příslíb

vzkříšení je na tomto obraze záměrně vytlačen a nápadně zde chybí. Podle Dostojevského druhé manželky Anny „obraz učinil na Fjodora Michajloviče tak zdrcující dojem, že před ním v úžasu strnul“. (Dostojevská 1981: 112) Tento obraz a náboženský komentář k němu se objevuje v Dostojevského románu *Idiot*. (Dostojevskij 1995: 364–365)

Dostojevskij a Nový zákon

Dostojevskij vlastnil výtisk Nového zákona v ruském překladu z roku 1823. Tento výtisk Nového zákona jej provázel po celý život a odpovídá popisu Nového zákona, který se objevuje právě ve čtvrté kapitole čtvrté části *Zločinu a trestu*. Tento Nový zákon je vlastnictvím Soni, která jej dostala od zavražděné Raskolnikovovy oběti Lizavety. Je to právě ten Nový zákon, ze kterého Soňa (ústřední vykupitelská postava románu) předčítá perikopu o Lazarově vzkříšení Raskolnikovovi, a to na jeho vlastní žádost. Je-li ústředním obrazem jedenácté kapitoly Janova evangelia vzkříšení, dal si Dostojevskij práci s tím, aby tuto skutečnost ještě zdůraznil: pasáž o mrtvém (Lazarovi) je předčítána mrtvému (Raskolnikovovi) z knihy od mrtvé (Lizavetiny knihy). Symbolice smrti se nevyhne ani samotná čtenářka (Soňa), neboť i ona „umrtvila a obětovala sama sebe“ (Dostojevskij 1972: 271) (умертвила и предала себя, Dostojevskij 1983: 159).

Její umrtvení má však spíše kenoticky soteriologické rysy a je odkazem na *Fp 2,7* či *Ko 3,5*. Dostojevskij tento výtisk získává od žen děkabristů v době svého příjezdu do sibiřské věznice, kde si má odsloužit svůj trest. Podobně jako manželky děkabristů doprovázely své muže do sibiřského vyhnanství, rozhoduje se i Soňa z vlastní vůle sdílet s Raskolnikovem jeho sibiřské vyhnanství.

Díky Kjetsaaovi, který roku 1984 publikoval Dostojevského Nový zákon v ruském originále s anglickým překladem a s Dostojevského osobními poznámkami v novozákonním textu, dnes máme k dispozici přesnou podobu Nového zákona, který spisovatel vlastnil. Nejdlejší marginálii do textu zanesla Dostojevského manželka Anna v den smrti svého manžela: „These lines were opened and read aloud by me at the request of Fedor Michajlovich on the day of his death at 3 o'clock.“ (Kjetsaa 1984: 6) Tato poznámka souvisí s umělcovým způsobem práce s novozákonním textem. Dostojevskij ve chvílích osobního váhání či krize nahodile otevírá Nový zákon a tímto způsobem vyhledanou pasáž aplikuje na svou situaci. Annina poznámka v textu je zároveň zajímavým příkladem Dostojevského „exegetické“ práce. Označeným textem je zde *Mt 3,13–15*. Ježíšova slova *AFES ARTI* (He удерживай) Dostojevskij přenáší do slov ujištění, která mají Annu přesvědčit o nevyhnutelnosti jeho smrti. (Tamtéž)

Dostojevského poznámky prozrazují, které části novozákonního textu autora zajímaly nejvíce. Převažují janovské spisy. V Janově evangeliu Dostojevskij označil padesát osm míst, zatímco v Matoušově evangeliu dvanáct, v Lukášově sedm a v Markově jen dvě. (Kirillova 2001: 42) Zároveň se z Dostojevského poznámek dozvídáme, jaká biblická témata jej zajímala nejvíce. V popředí jsou témata christologická, janovská „teologie lásky“ (Tamtéž: 49) a dále téma kolísavé víry a s tím související ujišťování a upevňování se ve víře. V kontextu tohoto článku je relevantní téma morálního obrození, duchovního a tělesného vzkříšení. Dostojevskij ve svém Novém zákoně podtrhává pasáže týkající se vzkříšení těla, které zřejmě Dostojevského trápilo. (Tamtéž: 49) Podle Kirillovové tato skupina označených

novozákonních pasáží poukazuje k ústřednímu novozákonnímu textu pro Dostojevského, jímž je Vzkříšení Lazara.

Dostojevskij a intertextualita

V Dostojevského tvorbě se hojně objevují biblické obrazy, biblická témata, symboly, citáty a jiné intertextuální rysy. Způsob biblické intertextuální práce spisovatele se může zdát velmi ambivalentní, jelikož biblická témata se objevují na takových textových místech, kde vyvolávají pohoršení, či jsou různým způsobem zakřivena. Takovým příkladem může být právě Soňa ve *Zločinu a trestu*. Ačkoliv vystupuje jako ústřední vykupitelská postava románu, žije se (a celou svoji rodinu) jako prostitutka a v románu vystupuje jako primární svědek křesťanské víry. Je to ona, kdo Raskolnikovovi předčítá z *J 11*. Tato skutečnost vedla první vydavatele románu k cenzorským zásahům, díky nimž Dostojevskij paradoxně nemohl dostatečně propojit téma víry s románovým příběhem. (Frank 1997: 93–95)

Zakřivení biblických témat u Dostojevského představuje jejich záměrné přenášení do profánního kontextu za účelem jejich vyzkoušení čili otestování v životě románových postav. Thompson v této souvislosti s použitím Bachtinovy terminologie hovoří o „testing by the pervasive medium of double-voiced discourse“. (Thompson 2001: 70) Výstižnějším příkladem než je Soňa, může být samotná postava Raskolnikova, který v románu představuje zakřivené a tudíž neautentické ztělesnění vykupitelského mesianismu, nebo postava Svidrigajlova a jeho obludná, naruby obrácená eschatologická vize věčnosti jako začazené parné místnosti plné pavouků. (Dostojevskij 1972: 242–243) Bachtin (1971) v této souvislosti zařazuje Dostojevského mezi autory karnevalové tradice, přičemž jeho romány nazývá romány polyfonními. Pro karnevalovou tradici je podle Bachtina charakteristické převrácení hodnot a společenských řádů za účelem jejich protřbení, vyzkoušení v novém kontextu a jejich následné regenerace a obnovy.

Zajímavým jevem intertextuální techniky se zabývá Ziolkowski. Čtou-li jednotlivé románové postavy v rámci románového textu jiný literární text, označuje Ziolkowski tento literární úkaz výrazem *inkarnační čtení*. (Ziolkowski 2001: 161) Ziolkowski poukazuje na to, že v Dostojevského románech takový „cizí“ text v románu vstupuje do děje, ztělesňuje se v konkrétních postavách a je těmito postavami žit. Příkladem může být právě Raskolnikov, který jako ztělesněný Lazar vystupuje z Janova evangelia a vstupuje na stránky *Zločinu a trestu*, kde žije již vlastním románovým životem. Celý román lze potom pojímat jako rozvedení konkrétní evangelijní perikopy. Lazar/Raskolnikov je zde uveden do kontextu petrohradského světa, kde s výrazným významovým posunem, emancipován od evangelijního kontextu, prožívá své lazarovské drama.

Na tematické propojení celé ruské literatury od dob metropolity Ilariona (11. st.) až po období Borise Pasternaka poukázal Esaulov. Podle Esaulova je pašijové téma archetypálním rysem celé ruské literatury a religiozity, zatímco pro západní tradici je příznačnější archetyp Vánoc. (Esaulov 2006: 63–78) Se zajímavým výkladem přichází Gibian. Podle něj představuje *Zločin a trest* propojení východní velikonoční tradice (románový příslib Raskolnikovova vzkříšení) se západní tradicí, která klade větší důraz na pašijové utrpení (Raskolnikovovo přijetí trestu). (Gibian 1955: 537) Pašijové motivy se hojně objevují i v románu *Zločin a trest*, kde jsou propojeny právě s tématy vzkříšení a vykupitelství.

Jednou z oblastí, kterou Gibian opomíná, je Dostojevského románové zpracování janovského dualismu života (Bultmann 2009: 15–32) a smrti v románu *Zločin a trest*. Celý román je totiž vystavěn na principu dichotomie života a smrti. Základní otázkou románu je, zdali se Raskolnikov přikloní na stranu života, či smrti. S tím souvisí i sémantická struktura románu, která vychází z dualistického symbolismu janovských spisů: světlo x tma, život x smrt, svoboda x zajetí, pravda x lež, voda x vyprahlost. Mezi těmito alternativami, které označují hranici mezi životem a smrtí, se v románu pohybuje Raskolnikov. Dramatický prvek v románu spočívá právě v Raskolnikovově kolísavé a váhavé volbě mezi životem a smrtí. To, co Bultmann v souvislosti s janovskými spisy nazývá *dualism of decision*, (Tamtéž: 21) Dostojevskij svébytným způsobem přenáší do románu *Zločin a trest*, jehož samotný název je částečně vystavěn dualisticky: *Преступление и наказание*.

Vzkříšení Lazara v kontextu románu *Zločin a trest*

Metodika naší práce vychází z analýzy symbolické struktury *Zločinu a trestu*. Touto interpretační cestou se vydává např. George Gibian. (1955: 526–543) Gibian velmi dobře zachycuje ústřední symboliku románu: voda, světlo, vzduch, vegetace, země, vzkříšení. Nedaří se mu však dostatečně poukázat na intertextuální rovinu románového a novozákonního textu, ačkoliv v souvislosti s románem *Zločin a trest* tvrdí, že Lazarovo vzkříšení je jedním z ústředních křesťanských „mýtů“. (Tamtéž: 537) Podobně se Gibianovi nedaří zachytit dichotomii symbolů (každý ústřední symbol má v románu svůj opak: světlo x tma, voda jako nositelka života x voda jako nositelka smrti, vegetace jako symbol života, ale skrze její pomíjivost i symbol smrti, obrazy vzkříšení v románu x obrazy smrti vyvolávající u čtenáře očekávání vzkříšení) a svázat tyto symboly v ústřední dichotomii, kterou v románu představuje život a smrt.

Oba archetypální symboly jsou pak obsaženy v klíčovém obrazu románu, kterým je vzkříšení, neboť nezbytným předpokladem vzkříšení je právě smrt. V celém románu se od začátku až do konce střídají obrazy života a smrti. Jejich účelem je poukázat na duchovní smrt Raskolnikova a potřebu jeho vzkříšení. Symboly, které Gibian zachycuje, jsou nositeli ústřední dichotomie života a smrti. Stěžejní otázkou románu pak zůstává, bude-li Raskolnikov vzkříšen či ne. Román lze tedy číst jako napínavé soteriologické drama, ve kterém jde především o spásu ústředního hrdiny. To, že ústřední postavou románu, o jehož osud spisovateli jde především, je postava vraha, je poněkud netradičním a jistým způsobem provokujícím aspektem tohoto románu. Při intertextuálním čtení však vypluje napovrch na první pohled skrytá pašijová symbolika románu, která poukazuje na vykupitelský motiv celého románu.

Prostředí románu, ve kterém ústřední hrdina (Raskolnikov/Lazar) prožívá svůj soteriologický zápas, je líčeno pomocí symbolů smrti. Ústředním symbolem je zde hrob. Raskolnikovův byt je v románu nejen popisován, ale i výslovně označen jako *rakev* (Dostojevskij 1972: 194) (*зпоѳ*, Dostojevskij 1983: 114). Podobně jako Lazar leží (*J* 11,34) ve svém hrobě, leží ve svém stísněném bytě i Raskolnikov, zatímco jeho rodina a přátelé kolem něj v jednotlivých románových scénách stojí jako nad mrtvým. Prostřednictvím Raskolnikovova démonického dvojníka Svidrigajlova, jenž je v románu vylíčen jako mrtvá postava nacházející se za hranicí možného vzkříšení, je čtenář v šesté kapitole šesté části románu uveden do hotelového pokoje, který literárními prostředky (Dostojevskij pro tento způsob práce používá výraz *fantastický realismus*) promění v děsivý obraz hrobu.

Celý Petrohrad, ve kterém se děj románu odehrává, je vylíčen jako mrtvé město, které sužuje bída, sucho a jiné životu neprospěšné živly jako například dusno, tlačence, parno, vápno, prach a zápach. K zdůraznění této symboliky smrti spisovatel používá protikladné symboly života (oázy, vody, vegetace apod.), které se průběžně objevují v Raskolnikovových snových představách. Nedoceněnou oblastí románu (z hlediska náboženské a symbolické interpretace) je v dostojevskologii závěrečná scéna Epilogu. V tomto závěrečném výjevu se prostředí románu nápadně proměňuje. Stísněný prostor mizí a na jeho místo nastupuje rozvěšená a do neurčitých dálek se táhnoucí krajina. V kontrastu s předchozími obrazy uzavřeného a páchnoucího prostoru jde o jednoznačný ukazatel Raskolnikovovy vnitřní proměny.

Dostojevského předchozí popis Raskolnikovova vzhledu, stejně jako líčení duševního stavu, ve kterém se hrdina nachází, lze chápat jako literární zpracování *J 11,44*. Ježíšova slova *LYSATE AUTON (J 11,44)* vystihují celkový Raskolnikovův stav, jehož neutěšený a nápadně zanedbaný vzhled má čtenáře upozornit na analogii s biblickým Lazarem. To, že toto osvobození přichází v podobě sebeoběti (dobrovolného přijetí trestu), je dalším paradoxem, který románový syžet přibližuje novozákonnímu textu. Především však má Epilog upozornit čtenáře na mrtvé prostředí celého románu. Románový syžet tak postupně dospívá ke čtení z *J 11* v Sonině pokoji, jenž je vylíčen prostřednictvím symbolů života. Vyústěním románu je Raskolnikovovo povolání z hrobu do otevřeného prostoru. Právě na tomto místě (*J 11,43–44*) čtení z evangelia spisovatel přerušuje novozákonní citací, aby poukázal na význam této části textu: „И вышел умерший, (громко и восторженно прочла она, дрожа и холодея, как бы в очию сама видела:)...“ (Dostojevskij 1983: 162)

Neméně zajímavá je časová symbolika románu. Časová struktura románu je čtyřdenní: mezi vraždou lichvářky a Raskolnikovovým doznáním uplynou čtyři dny. Na tuto skutečnost je poukázáno během Sonina čtení z Janova evangelia, kde (*J 11,39*) Dostojevskij znovu přerušuje tok čteného novozákonního textu: „Она энергично ударила на слово: четыре.“ (Tamtéž) Podobně jako Lazar nachází se i Raskolnikov po dobu čtyř dnů ve stavu, ze kterého má být opět povolán k životu. Do oblasti časové symboliky románu patří i velikonoční období Epilogu, během něhož dochází k Raskolnikovově obrácení a které společně s ostatní intertextuální symbolikou poukazuje na ústřední téma románu: vzkříšení.

J 11 lze v rámci novozákonního čtení pojímat jako úvod k pašijovému příběhu. Podobně jako se v *J 11* ohlašuje motiv blížící se vykupitelské sebeoběti poukazem na Judsko (*J 11,7–8*), objevuje se ve *Zločinu a trestu* pašijový motiv v různých podobách: téma neseného kříže, odkazy na Golgotu apod. Golgotu zde zastupuje Sibiř jako místo Raskolnikovova přijetí pašionosného trestu.

Dostojevskij v románu otvírá otázku skutečného stavu Raskolnikova. Tato otázka zůstává společně s neuchopitelnými motivy (neuchopitelnými mimo rámec intertextuální analýzy) neobjasněnou záhadou, která zůstává skryta i samotným vyšetřovatelům vraždy i soudcům. Když Raskolnikovovi přátelé debatují o původu a podobě Raskolnikovovy nemoci a nesprávně Raskolnikovův stav označují medicínskými pojmy, připomíná text evangelijní téma dezinterpretace Ježíšových slov o Lazarově stavu (*J 11,11–14, 23–25*). Stav, ve kterém se Raskolnikov po celou dobu románu nalézá, zůstává ostatním postavám románu skryt až do chvíle Raskolnikovova doznání. Dostojevskij ukazuje, že Raskolnikovův stav se vymyká běžným psychologickým prostředkům interpretace. Líčí jej symbolickými prostředky jako

pohyb na hranici mezi životem a smrtí, mezi nimiž má Raskolnikov volit. Dostojevskij si k tomu účelu vypůjčuje text *J 11* jako základní symbolický zdroj, z něhož čerpá.

Dokonce i mezilidské vztahy románu v základě odpovídají *J 11*. Zatímco v *J 11* jsou průvodkyněmi Lazara na jeho cestě k životu sestry Marta a Marie, v románu tuto roli zastupují ženy, jejichž jména jsou si obdobně podobná jako jména zmíněné biblické dvojice: Duňa a Soňa. Dostojevskij z *J 11* částečně přebírá i příbuzenské vztahy postav. Jsou-li v *J 11* Marie a Marta Lazarovými sestrami, je Raskolnikov Soniným bratrem. Vztahy v *J 11* jsou provázány vzájemnou láskou (*J 11,3, 5, 33–36*), která se prokazuje vůlí k sebeoběti (*J 11,7–8, 53*). Téma sebeobětování se za druhého je jedním z klíčových témat románu *Zločin a trest*. Vůči Raskolnikovovi jej v ryzí podobě představují především Soňa a Duňa. Postava prostitutky Soni zřetelně zastupuje roli Marie Magdalské, kterou v podobě Lazarovy sestry Marie Dostojevskij též našel v *J 11*. Podrobněji se otázkou vztahu Soni a Marie Magdalské zabývá L. Knappová. (Knapp 1996: 59–60)

Dalším a v románu lehce přehlédnutelným Raskolnikovovým průvodcem je Nastasja. Nastasja je Raskolnikovovou pokojkou, která o něj v románu pečuje: udržuje ho při životě. Peace dokazuje, že Dostojevskij nevolil jména svých postav náhodně. (Peace 1992: 44–45) I jméno pokojné (Настасья) poukazuje na ústřední téma románu: ANASTASIS.

Symboly světla a tmy, které se v románu objevují v souvislosti s obrazy života a smrti, mohl spisovatel též najít v *J 11,9–10*. Zdánlivě okrajový symbol, který propojuje román s *J 11*, je kámen, který v případě Lazara (*J 11,38–41*) přikrývá Lazarovův hrob, zatímco v románu kámen ukrývá Raskolnikovův lup, který ukradl zabité lichváře. Tento kámen je odvalen vyšetřovateli zločinu až po Raskolnikovově doznání.

Dostojevského hermeneutika vzkříšení

Pro teologa může být Dostojevskij zajímavý tím, jakým způsobem ve své literární tvorbě přetváří koncepty křesťanské víry a uvádí je do kontextu žitého života. Křesťanské pojmy jako např. spása či vykoupení jsou v Dostojevského románech přenášeny do existenciální roviny a zkoušeny v novém nebiblickém prostředí lidské zkušenosti a mezilidských vztahů. To se týká i *Zločinu a trestu* jako svébytného rozpracování Lazarova vzkříšení. Spisovatel převádí otázku vzkříšení, spásy a vykoupení do existenciálních rozměrů a jeho způsob literární práce se snem se přibližuje psychoanalytické metodě.

V této snaze lze Dostojevského „teologii“ chápat jako snahu reinterpretovat evangelium v době vzrůstajícího ateismu a poukázat na jeho platnost v moderní době. Podle Kremera je Dostojevského *Zločin a trest* příkladem staré symbolické tradice výkladu Lazarova vzkříšení, která byla opuštěna na sklonku středověku a dodnes (až na výjimky jako Dostojevskij) nebyla obnovena. (Kremer 1995: 74) Podle Kremera se novověká interpretace Lazarova vzkříšení zaměřuje na historicitu a fakticitu vzkříšení, přičemž jí uniká symbolický a duchovní odkaz mýtu vzkříšení, pro který měl středověký člověk větší smysl. S opuštěním této tradice se potenciál vzkříšení vyprazdňuje a stává se nevěrohodným. Novověké kladení důrazu na vzkříšení těla v exaktním slova smyslu zastírá duchovní odkaz mýtu. Ne však u Dostojevského.

Závěr

Náš text předkládá možnou podobu zkrácené analýzy intertextuálního vztahu románu *Zločin a trest* a perikopy Vzkříšení Lazara. Obsah článku nevyčerpává všechny možnosti zvoleného přístupu. Text *J 11* prostupuje román *Zločin a trest* ještě hlouběji, než zde bylo ukázáno, a objevuje se v dalších oblastech románu, které vzhledem k omezenému prostoru článku zůstaly opomenuty. Práce chce především ukázat, že metoda intertextuální analýzy otevírá a umožňuje nové podoby čtení beletristického i biblického textu a s tím i zcela nové možnosti rozumění literárnímu dílu. Zároveň článek předkládá v církevním prostředí neobvyklou podobu literární interpretace biblického textu.

SEZNAM LITERATURY

- BACHTIN, Michail M. *Dostojevskij umělec: K poetice prózy*. Praha: Československý spisovatel, 1971.
- BACHTIN, Michail M. *Román jako dialog*. Praha: Odeon, 1980.
- BULTMANN, Rudolf. *Theology of the New Testament Volume Two*. London: SCM Press Ltd, 2009. ISBN 978-0-334-01625.
- DOSTOJEVSKÁ, Anna G. *Život s Dostojevským*. Praha: Odeon, 1981.
- DOSTOJEVSKIJ, Fjodor M. *Idiot*. Praha: Ikar, 1995. ISBN 80-85944-49-9.
- ДОСТОЕВСКИЙ, Федор М. *Преступление и наказание: Роман в шести частях с эпилогом*. Москва: Художественная литература, 1983.
- DOSTOJEVSKIJ, Fjodor M. *Zločin a trest*. Praha: Odeon, 1972.
- ESAULOV, Ivan A. The Paschal archetype of Russian literature and the structure of Boris Pasternak's novel Doctor Zhivago. *Literature and Theology*, 2006, vol. 20, n. 1, pp. 63–78. ISSN 0269-1205.
- FRANK, Joseph. *Dostoevsky: The Miraculous Years, 1865–1871*. Princeton: Princeton University Press, 1997. ISBN 0-691-01587-2.
- FRANK, Joseph. *Dostoevsky: The Seeds of Revolt, 1821–1849*. London: Robson Books Ltd, 1991. ISBN 0-86051-720-9.
- FRANK, Joseph. *Dostoevsky: The Years of Ordeal, 1850–1859*. Princeton: Princeton University Press, 1991. ISBN 0-691-01422-1.
- FREUD, Sigmund. *O člověku a kultuře*. Praha: Odeon, 1990. ISBN 80-207-0109-5.
- GIBIAN, George. Traditional symbolism in Crime and Punishment, 1955. In GIBIAN, George (ed.). *Crime and Punishment: The Coulson Translation, Backgrounds and Sources, Essays in Criticism*. New York, London: W. W. Norton & Company, 1989, pp. 526–543. ISBN 0-393-95623-7.
- KIRILLOVA, Irina. Dostoevsky's markings in the Gospel according to St John. In PATTISON, George, THOMPSON, Diane Oenning (eds.). *Dostoevsky and the Christian Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, pp. 41–50. ISBN 978-0-521-78278-4.
- KJETSAA, Geir. *Dostoevsky and his New Testament*. Atlantic Highlands: HUMANITIES PRESS INC., 1984. ISBN 0-391-03192-9.

KNAPP, Liza. *The Annihilation of Inerita: Dostoevsky and Metaphysics*. Evanston: Northwestern University Press, 1996. ISBN 0-8101-1372-4.

KREMER, Jacob. *Budoucnost zemřelých: Biblická naděje na osobní vzkříšení v proměnách času*. Praha: Vyšehrad, 1995. ISBN 80-7021-142-3.

PEACE, Richard. *Dostoyevsky: An Examination of the Major Novels*. London: Bristol Classical Press, 1992. ISBN 1-85399-282-8.

THOMPSON, Diane Oenning. Problems of the biblical word in Dostoevsky's poetics. In PATTISON, George, THOMPSON, Diane Oenning (eds.). *Dostoevsky and the Christian Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, pp. 69–99. ISBN 978-0-521-78278-4.

ZIOLKOWSKI, Eric. Problems of the biblical word in Dostoevsky's poetics. In PATTISON, George, THOMPSON, Diane Oenning (eds.). *Dostoevsky and the Christian Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, pp. 156–170. ISBN 978-0-521-78278-4.

(Mgr. Robert Kuthan je doktorandem na UK PedF, Katedře občanské výchovy a filosofie. Je absolventem UK FHS a UK HTF. Je členem International Dostoevsky Society a zabývá se religiózními aspekty Dostojevského tvorby.)